

Висновки з даного дослідження. Отже, детальний аналіз функцій, які можуть виконувати фінансові посередники свідчать про ключову їх роль на фінансовому ринку і які виступають обслуговувачами процесу створення національного продукту держави, без урахування їх самостійної функції У цьому контексті заслуговує на увагу підхід вірменських економістів А.Р. Дарбіняна та Е.М. Сандояна, котрі пропонують розглядати фінансових посередників із точки зору фінансових установ, які формують попит і пропозицію на «фінансові продукти» [1, с. 92]. Якщо вважати, що фінансові установи виконують роль виробників і споживачів різних фінансових продуктів, то вони спрямовують надлишки грошових коштів зі споживчого ринку на користь довгострокових інвестицій у реальний сектор економіки та сприяють обміну товарів і послуг. Таким чином, фінансові установи створюють нову додаткову вартість і слугують не лише фактором, що сприяє економічному зростанню, а й самі генерують розширене економічне відтворення за умови існування комплексної системи взаємодії фінансових інститутів, фінансових ринків, ринкової інфраструктури і правового забезпечення фінансової діяльності.

Література

1. Дарбінян А.Р. Институты финансового посредничества в современной экономике / А.Р. Дарбінян, З.М. Садоян // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1 (3). – Т. 1. – С. 89-99.
2. Зимовець В.В. Акумуляція фінансових ресурсів та економічний розвиток : монографія / В.В. Зимовець. – К. : Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 314 с.
3. Еш С.М. Фінансовий ринок : навч. посіб. / С.М. Еш. – К. : Центр учбової літератури. – 2009. – 528 с.
4. Корнеєв В.В. Фінансові посередники як інститути розвитку: монографія / В.В. Корнеєв. – К. : Основа. – 2007. – 192 с.
5. Пайк Р. Корпоративные финансы и инвестирование / Р. Пайк, Б. Нил [4-е изд.; Пер. с англ.]. – СПб. : Питер, 2006. – 784 с.: ил. – (Серия «Академия финансов»). – С. 63-64
6. Школьник І.О. Взаємодія інститутів фінансового посередництва з реальним сектором економіки / І.О. Школьник, А.О. Семенов // Фінанси України. – 2011. – № 1. – С. 83-93.
7. Шульга І.П. Фінансове посередництво: сутність, функції та механізм здійснення / І.П. Шульга // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2008. – № 2. – С. 78-91.
8. Levine R. Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda / R. Levine. – Journal of Economic Literature. – June 1997. – №35, 2 – PP. 688-726.

УДК 336.71:330.322.1(477)

Гуцал І.С.,
д.е.н., професор
Григораш О.В.,
здобувач*

Тернопільський національний економічний університет

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. Банківська діяльність неможлива для здійснення без впливу на неї різноманітних ризиків, які мають як внутрішню так і зовнішню природу. Визначення ролі інвестиційних ризиків та їх вплив відіграє дуже вагомe значення на банківську діяльність в сучасних економічних умовах. Своєчасне попередження цих ризиків дає змогу уникнути або значно зменшити неминучі втрати які виникають в банківській інвестиційній діяльності. Банківська установа повинна правильно оцінювати інвестиційні ризики які вона здатна на себе взяти і з якими вона здатна впоратись.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Інвестиційна діяльність банків та її ризики розглянуті в працях низки вітчизняних економістів, зокрема М.Д. Алексеєнка, О.Д. Вовчак, А.М. Герасимовича, В.І. Грушка, Б.Л. Луціва, О.С. Любунь, В.І. Міщенко, К.Є. Раєвського [1-5]. Проте, якщо інструменти та методи банківської інвестиційної діяльності знайшли досить широке відображення в економічній літературі, то питання ризиків інвестиційної діяльності банків розкриті

* Науковий керівник: Гуцал І.С. – д.е.н., професор

поки що недостатньою мірою. Внаслідок цього, сьогодні чимало банків не лише не володіють адекватними системами управління ризиками, але й погано розуміють характер ризиків, з якими пов'язана їх діяльність.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування економічної природи та характеру ризиків банків, виявлення основних рис сучасної інвестиційної діяльності банків, визначення пропозицій щодо основних принципів управління інвестиційними ризиками в банківській діяльності та напрямів їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамічні процеси розвитку і трансформації сучасного ринкового середовища призводять до істотного посилення конкурентної боротьби на внутрішніх та зовнішніх ринках, що, в свою чергу, зумовлює виникнення нових та модифікації існуючих факторів, які впливають на організацію та ефективність здійснення банківської діяльності. Діяльність будь-якого банку обов'язково супроводжують різноманітні зовнішні та внутрішні ризики. Здебільшого, вкладаючи свої кошти у реальний чи фінансовий сектор, банк не може мати цілковитої впевненості в суспільному визнанні своїх нових продуктів. Ризики – це вираження ймовірних подій, які можуть призвести до певних втрат внаслідок втілення обраного рішення та несприятливого впливу навколишнього середовища. Саме з ризиками пов'язана можлива нестабільність прибутку банку. Зрозуміло, що повністю врахувати всі ризики в діяльності банку неможливо. Причиною може бути навіть те, що не всі ризики можуть піддаватися аналізу й контролю на рівні окремого суб'єкта. До того ж для досягнення ефективних результатів економічної діяльності в умовах конкуренції компанії часто змушені реалізовувати проекти, що мають певний ступінь ризику.

Банківський інвестиційний ризик – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал або надходження банку. Банківський ризик необхідно оцінювати, планувати та контролювати. Тому роль в управлінні ризиками і загрозами набуває дедалі більшої ваги і стає однією з найважливіших умов економічної безпеки окремої банківської установи та банківської системи загалом. На нашу думку, ризик – це ситуативна характеристика діяльності будь-якого суб'єкта ринкових відносин (у тому числі банку), яка відображає невизначеність результату цієї діяльності і можливі несприятливі (або сприятливі) наслідки у випадку неуспіху (чи успіху). Важливого значення набуває вплив інвестиційних ризиків на банківську діяльність. Аналіз показує, що запропоновані сучасною економічною теорією підходи до класифікації банківських інвестиційних ризиків, як правило, не виключають, а доповнюють один одного. Вважаємо, що під час розроблення класифікації банківських інвестиційних ризиків варто враховувати те, що сучасні банківські установи у процесі своєї діяльності стикаються з багатьма видами ризиків, деякі з них можуть навіть не піддаватися внутрішньому контролю. Адже на стійкість банків впливає чимало зовнішніх чинників, які не перебувають у сфері безпосереднього або опосередкованого їх впливу.

На наш погляд, серед основних тенденцій, які властиві сфері банківських інвестицій і мають важливий вплив на співвідношення між окремими категоріями банківського ризику, можна виокремити:

- вихід цих послуг за межі окремих країн і за межі фінансового сектора загалом, що вимагає тісної співпраці установ банківського нагляду з наглядовими органами інших країн і галузей;
- створення нових напрямів і сфер інвестицій банківського капіталу з їх тісною залежністю від прогресу інформаційних і телекомунікаційних технологій, що спричиняє різке збільшення стратегічних та операційних ризиків;
- динамічність розвитку, що відбивається у скороченні інноваційних циклів і в підвищенні значення стратегічного ризику;
- посилення орієнтації на запити клієнтів у зв'язку зі зменшенням інформаційних асиметрій (нерівномірність розподілу інформації між банками і клієнтами), що веде до збільшення правового ризику і ризику репутації;
- прискорення стандартизації фінансових інструментів і послуг, що поряд із значним підвищенням їх ефективності призводить до загострення конкуренції в банківському бізнесі, спричинюючи підвищення загального рівня системного ризику.

Банківські інвестиційні ризики можна поділити на системні і несистемні. Системний інвестиційний ризик – це ризик, пов'язаний із загальноекономічною і політичною ситуацією в країні. Несистемний – це ризик, пов'язаний з фінансовим станом конкретного банку-інвестора. Дж. М. Кейнс писав, що «на обсяг інвестицій впливають три види ризиків, які зазвичай плутають, але які необхідно розрізняти. Перший із них – це ризик підприємця або позичальника, який виникає через сумніви на рахунок того, чи вдасться йому дійсно отримати

очікуваний дохід. Тому у світовій практиці існує система позичання грошей під реальне забезпечення або під чесне ім'я позичальника. Звідси – другий вид ризику – це ризик позикодавця». Третій вид ризику – той, який пов'язаний із можливою зміною цінності одиниці грошового стандарту, внаслідок чого грошова позика певною мірою, за Дж. М. Кейнсом, менш надійна форма багатства, ніж реальне майно [6, с. 138].

О.Л. Устенко пропонує дещо інакшу класифікацію інвестиційних ризиків. Він поділяє їх на три групи, залежно від сфери вкладення капіталу:

- інвестиційні ризики від вкладення коштів у виробничу та невиробничу сфери економіки;
- інвестиційні ризики від діяльності банку на фінансовому ринку;
- кредитні ризики [10].

Перша із згаданих груп ризиків – це сукупність всіх тих ризиків, які діють на банк під час вкладення коштів у виробничий бізнес. Інвестиційні ризики банку, які пов'язані з діяльністю на фінансовому ринку, своєю чергою можна поділити на три групи: ризики втрачених можливостей; ризики зниження дохідності; процентні ризики. Кредитні ризики тісно пов'язані з процентними ризиками, причини їх виникнення здебільшого однакові. Головна відмінність між цими двома групами ризиків – зниження дохідності полягає в тому, що процентні ризики розглядаються з позиції кредитора, а кредитні – з позиції позичальника. При цьому виокремлюють кілька кредитних ризиків: біржові ризики, селективні ризики (ризики вибору), ризики ліквідності, ризики банкрутства.

Банківські установи повинні свідомо брати певний ризик на себе, оскільки повністю його усунути неможливо. Отже, банкові потрібно знати свої можливості і брати на себе тільки ті ризики, з якими він може справитися. Сьогодні у практичній діяльності банків використовуються різноманітні методи контролю за інвестиційними ризиками. Серед способів їх обмеження можуть застосовуватися як традиційні методи (встановлення лімітів, резервування, розподіл ризиків і збитків, хеджування, диверсифікація тощо), так і нові (математичні методи оптимізації, нормативи Центрального банку щодо банківського інвестування). Вважаємо, що управління інвестиційними ризиками – це система організаційно-правових, фінансово-економічних і науково-технічних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення та оцінювання потенційних інвестиційних ризиків, попередження та мінімізацію наслідків випадкових і важко передбачуваних подій, які можуть призвести до порушення нормального функціонування або навіть ліквідації суб'єкта господарювання. Але однією з принципових особливостей банківського інвестування є ймовірний характер багатьох ризиків, які до того ж потребують попередньої структуризації, однак відсутність кількісних показників значно ускладнює їх емпіричний аналіз. Тому однією з важливих проблем управління банківськими інвестиційними ризиками є розподіл відповідальності за контролем над ними та визначення пріоритетності ухвалення рішень щодо управління цими ризиками.

О.В. Васюренко керується тим, що існують дві загально визнані концепції оцінки інвестиційного ризику: аналіз чутливості кон'юнктури ринку та аналіз вірогідного розподілення дохідності. Перша концепція ґрунтується на розрахунку розмаху варіації дохідності, враховуючи найкращий та найгірший варіанти. Друга – на побудові вірогідного розподілу значень дохідності та вирахованні стандартного відхилення від середньої дохідності й коефіцієнта варіації, яке, власне, і показує рівень ризику інвестицій. Вихідними даними як за першою, так і за другою концепціями виступають експертні оцінки. Прийняття рішення щодо інвестування ґрунтується на методах, які використовуються у фінансовій математиці, зокрема теорії ймовірності та математичній статистиці [7, с. 178].

З метою мінімізації загального ризику інвестування банки попередньо формують портфель інвестиційних пропозицій, основним принципом якого є оптимальний розподіл ресурсів за типами цінних паперів (акції, облігації, векселі тощо), які необхідно ранжувати за ступенем дохідності й ризику. Такий же розподіл можна зробити і за видами інвестиційних проектів: врахування вірогідності відхилення реальних характеристик від їх рівня; оперативна (відповідно до обраної стратегії і тактичної варіабельності кон'юнктури ринку)

реструктуризація інвестиційного портфеля; формування портфеля з урахуванням конкретного стану макро-та мікросередовища (розвитку ринку цінних паперів, періоду їх обігу, статистичних характеристик ринку, коливань процентних ставок тощо).

Головним завданням банківського інвестиційного менеджменту є вибір ефективної інвестиційної стратегії з наявних альтернативних варіантів – спосіб найвигоднішого розміщення банківських ресурсів, який дозволяє одержати максимальний дохід при забезпеченні прийнятного рівня ризику. Дохідність конкретної інвестиційної операції комерційного банку прямо залежить від ризику її проведення. З метою забезпечення контролю за інвестиційною діяльністю банків і обмеження інвестиційного ризику Національний банк

України встановив нормативи інвестування, а саме: норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11) і норматив загальної суми інвестування (Н12) [8].

Банки під час планування та проведення конкретних інвестиційних операцій повинні враховувати специфіку функціонування вітчизняної фінансової системи, яка залежить від законодавчої і нормативної бази та характеризується переважно короткостроковим характером інвестування, багаторазовими змінами ролі, прав та обов'язків як учасників фондового ринку, так і органів державного контролю та нагляду, нестабільністю макроекономічної ситуації у середньо-та довгостроковому періодах. У зв'язку з цим, насамперед, необхідно критично оцінити аргументи щодо лише позитивної ролі технологічних нововведень у диверсифікації капіталів і зниженні ризиків надання фінансово-інвестиційних послуг. В умовах зниження цін на сучасні технології та обладнання відбувається скорочення порогового рівня масштабів бізнесу, за яким стає рентабельним їх

впровадження. Внаслідок цього доступ до технологій, а отже, і до розширення операцій на нових ринках, отримують дрібні і середні банківські установи. Все це збільшує конкуренцію на ринках фінансово-інвестиційних послуг і забезпечує диверсифікацію капіталів споживачів послуг. Та головним питанням у цьому випадку є не стільки абсолютний розмір інвестицій у нові сфери фінансових послуг, скільки ефективність їх використання. Адже проведення операцій на нових ринках вимагає додаткових, часто досить істотних витрат з налагодження системи управління ризиками. У багатьох випадках характер нових ризиків не дає змоги передбачати їх заздалегідь. Як наслідок, така диверсифікація може призводити не до зниження, а до підвищення ризиків загалом. Тому високий ступінь диверсифікації можливий лише у випадку поєднання технологічних нововведень з високим рівнем менеджменту у фінансових установах. Наступним методом, який переважно використовують вітчизняні банки в процесі управління та контролю за інвестиційними ризиками при операціях з цінними паперами, є створення резервів на покриття можливих втрат за цими операціями.

Згідно з концепцією нагляду на основі оцінки ризиків, розробленою Національним банком України [9], відповідальність за контроль ризиків покладається на керівництво банку і його спостережну раду. Основна ж мета нагляду з боку Національного банку України – визначити, наскільки ефективно банк управляє ризиками не лише на певний момент часу, а впродовж певного періоду. За таких умов Національний банк України діє більше як „наглядовець”, аніж ревізор. Нагляд на основі оцінки ризиків дозволяє Національному банку України здійснювати превентивний нагляд, зосереджуючись на ризиках окремих банків та системних ризиках банківської системи. Водночас кожна система контролю за ризиками має включати такі елементи: виявлення ризику, його вимірювання, контроль та моніторинг.

Висновки з даного дослідження. Отже, інвестиційні ризики впливають на діяльність банківських установ. Для цього банківській установі необхідно об'єктивно оцінити всі основні ризики і зрозуміти, які з них він готовий на себе взяти. Лише поставивши перед собою таку мету, банк починає створювати ефективну систему управління ризиками, здатну точно ідентифікувати і оцінити ризики і надавати менеджменту належну достовірну інформацію.

Якщо банки можуть створити систему послідовного контролю за ризиками, то вони можуть приймати більший обсяг ризиків і, як наслідок, отримувати більший прибуток. Оскільки ринкові умови і структури банків є різними, то не існує єдиної системи управління ризиками, прийнятної для всіх банків. Кожна установа повинна розробити свою власну програму та систему управління ризиками відповідно до своїх потреб і обставин.

Література

1. Аналіз банківської діяльності / [А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуленко та ін.; за ред. А.М. Герасимовича]. – [2-ге вид., без змін]. – К. : КНЕУ, 2006. –600 с.
2. Банківські операції / [за ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слов'янської]. – К. : Знання, 2006. –727 с.
3. Вовчак О.Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні / О.Д. Вовчак. – Львів: Вид-во Львів. комерц. акад., 2005. –544 с.
4. Луців Б.Л. Банківська діяльність у сфері інвестицій / Б.Л. Луців. – Тернопіль: Економічна думка, Карт-бланш, 2001. –320 с.
5. Банківський нагляд / [В.І. Грушко, С.М. Лаптев, О.С. Любунь, К.Є. Раєвський]. – К. : ЦНЛ, 2004. – 264 с.
6. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М. : Гелиос АДБ, 1999. – 352 с.
7. Васюренко О.В. Банківські операції / О.В. Васюренко. – К. : Знання, 2004. – 324 с.
8. Інструкція про порядок регулювання діяльності комерційних банків в Україні. – [Постанова Правління НБУ від 20.08.2003р.]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
9. Методичні вказівки з інспектування банків „Система оцінки ризиків”. – [Постанова Правління НБУ від 16 березня 2004р. № 104]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
10. Устенко О.Л. Теория экономического риска : монография / Устенко О.Л. – К. : МАУП, 1999. – 164 с.